

מזיכרונותיו של דוד עזריאלי על השירות בצבא אנדרס

שלושה יהודים אחרים שירתו ביחידתי: איזיו רוזן, מ' גולדברג ואדם פוגיל. אדם ואני נעשינו חברים קרובים ויחד התמודדנו עם האנטישמיות הבוטה שבחיי הצבא. עד מהרה למדנו להשגיח זה על זה בתוך הסביבה העוינת; באוהל המגורים היינו ישנים גב אל גב ורובה טעון מונח בינינו. חששנו מן הסכנה שנשקפה לנו מן החיילים האחרים יותר משחששנו משדה הקרב, אבל ידענו שעלינו להסכין עם האנטישמיות כדי לצאת עם הצבא מגבולות רוסיה ולהגיע לארץ ישראל.

על אדם ועלי הטילו ביחידה דרך קבע את התפקידים המבזים ביותר כדי להשפילנו. פעמים רבות הורו לנו הקצינים לנקות את בתי השימוש, ולא אחת היה הסמל מתיר את שרוכי מגפי בשעת מסדר הבוקר ודורך על כפות רגלי, או מגדף ומקלל אותי במעמד הגדוד כולו. פעם אחת החליט סמל אחד להשתעשע בנו, והורה לנו לרוץ לפי פקודתו, ולמשמע פקודה אחרת - לשבת תחתינו בלי נוע. לאחר שעשינו כך פעמיים או שלוש מצא אדם שיטה: כשנשמעה הפקודה לרוץ פתח בריצה מהירה כל-כך עד שהסמל התקשה להשיגו.

ואולם למרות היחס הזה החזקנו מעמד, אדם ואני, ואפילו היינו בין בעלי הכושר הגופני הטוב ביותר ביחידה. מזוננו היה עשיר במנות קרב של הצבא הבריטי, והתזונה הטובה והתרגול הוסיפו על בריאותנו. עם עלות השחר היינו רצים עשרה קילומטרים ובתוך כך שרים שירי לכת; אחרי-הצהריים תרגלנו משימות של חיל ההנדסה, למדנו להקים ולפרק כל מיני אוהלים, לסלול דרכים ולבנות גשרים. לא אחת הצטיינו במילוי תפקידינו יותר מן האחרים, אבל בתמורה זיכו אותנו המפקדים במנות השפלה נוספות. ברור היה גם שאנו משכילים יותר משאר החיילים; אדם ידע אנגלית ורוסית על בוריין, ועם סיום הטירונות נעשה מתורגמן רשמי של הצבא.

על יד המחנה זרם לו נחל קטן שמימיו אדומים מן הטין שנסחף מן ההרים, ועל שפתו עברו עלינו שעות רבות בשיחות נפש. בלילות, תחת כיפת השמים הזרועה כוכבים, שכבנו אדם ואני על גדת הנחל וסיפרנו זה לזה על ילדותנו, על חוויותינו במלחמה, על תוכניותנו, ועל תקוותינו. לא פעם דיברנו גם על נושאים כלליים, כגון חזון המולדת ליהודים, שבאותו הזמן כבר היה לכוח המניע השליט בהווייתנו. האוויר היבש והצונן ומיליוני הכוכבים התלויים ממעל שימשו לי תפאורה מושלמת להרהר בהשקפותי הפוליטיות ולגבשן ולנסחן במילים. די היה לי בפרק זמן קצר יחסית של חשיפה לחיים הממשיים כדי להבין שהחברה הקומוניסטית אינה מבטיחה את שלומם של היהודים; מנהיגי ברית-המועצות הצטיירו בעיני, מכל בחינה אפשרית, כרודנים שרוממות הרפורמה על שפתיהם; ומנסיוני בזמן האחרון למדתי שקשיי החיים ברוסיה אינם נובעים מן המלחמה בלבד אלא מחולייה של כלכלה מבוקרת שאינה

מעודדת עבודה יצרנית ויוזמה אישית. בחודשי שירותי בצבא אנדרס התגבשה מחויבותי כלפי הציונות, בין שאר דברים בשל האנטישמיות ששררה בו.

הגנרל אנדרס קיבל סיוע מממשלת בריטניה ומשאר בעלות הברית, ולכן טען בפומבי שבצבאו היהודים זוכים ליחס שווה והוגן, אבל בפועל עודד את ההתנהגות האנטישמית בקרב קציניו וחייליו. החוויה האנטישמית הבוטה ביותר שחוויתי על גופי אירעה יום אחד אחר הצהריים, בשעה שישבתי לי לנוח רגעים אחדים בפתח אוהלי. קצין שעבר במקום הטיח בי סדרה של גידופים, ובין שאר דברים כינה אותי "יהודי מלוכלך". חמתי בערה בי כל-כך עד שהתעלמתי מכללי המשמעת והשבתי לו באותו מטבע: "פולני מלוכלך". חילופי הדברים הנרגזים האלה חוללו תגרה אלימה, והקצין אף איים להדיח אותי בביזיון מן השירות. ביזיון ההדחה לא הטריד אותי ביותר אבל חששתי מפני הפגיעה בתוכניותי לעזוב את ברית-המועצות, וכשהבנתי שאותו קצין עלול ומסוגל לממש את איומיו משלתי ברוחי. מאז ואילך גמרתי אומר לעשות כל מה שבכוחי כדי להחזיק מעמד עד שיעלה בידי להימלט ולהגיע לארץ ישראל.

עם סיום הטירונות נועדה יחידתי להעתיק את מקומה ולחבור אל הכוחות הבריטיים המוצבים באירן. מקצת החיילים התרגשו בשל הסיכוי להשתתף סוף-סוף במלחמה, אבל אדם ואני שמחנו שהנה אנו עומדים לעשות עוד צעד אחד בדרך לארץ ישראל. ואמנם עד מהרה התקבלה הפקודה לנוע, ואנו פירקנו את המחנה, עלינו על ספינות קטנות ודחוסות וחצינו את הים הכספי לנמל פחלואי שבאירן.

לאחר שהקמנו את המחנה החדש יצאתי עם אדם לסייר בסביבה. פחלואי היתה עיר נמל יפה ובסביבותיה חופים חוליים רכים. זו לנו הפעם הראשונה שאנו מטיילים מתוך חירות גמורה מחוץ לגבולות ברית-המועצות, וברוח מרוממת הבטנו בנופים החדשים והזרים. על החוף הזדמנו לנו שני ילדים פרסים שביקשו למכור לנו ביצים, ומאחר שאיש מאתנו לא ראה ביצים זה חודשים קנינו שני תריסרים והחלטנו לעשות לנו כרה. טיגנו את הביצים על מדורה פתוחה והלעטנו את עצמנו בחביתות טעימות להפליא - הטעימות ביותר שאכלתי מימי! עד היום אדם ואני עודנו צוחקים לזכר היום ההוא והמון הביצים שזללנו על חופי פחלואי.

זמן קצר לאחר שנחתנו בחופי פחלואי נודע לנו שההוראות ליחידתנו השתנו. שוב לא נועדנו לעבור דרך עירק לארץ ישראל אלא לנוע אל חנאקין שבגבול אירן-עירק, שם נחבור אל חיילי בעלות הברית החוזרים ממצרים ומארץ ישראל, ושם ניערך ביחידותינו ונשוגר אל החזית באיטליה. השינוי הזה בתוכניות העכיר את רוחנו מאוד ואיים לשבש את תוכניתנו להשתמש בצבא כדי להגיע לארץ ישראל. תקוותנו היחידה היתה לערוק מן הצבא כל עוד אנו מוצבים באירן.

דומה היה כאילו העיר הקטנה חנאקין נכבשה בידי כוח צבאי גדול, ויחידות של צבא אנדרס הקימו בסמוך לה מחנה צבאי שגודלו ככפר גדול. אלפי חיילים והמון יחידות התכוננו לצאת

מכאן אל החזית באיטליה, והתקווה שיחידתנו תחצה את המדבר קודם שתישלח לאיטליה נראתה קלושה ביותר.

כשקיבלנו ערב חופשי בפעם הראשונה היה ערב ראש השנה, ואדם ואני יצאנו מן המחנה לחפש בית-כנסת. לבסוף מצאנו בית-כנסת קטן והתיישבנו בזהירות באחד הספסלים האחוריים. האזנו בדממה לתפילות המוכרות ולמלים העבריות המוכרות שהושרו בזמירות מוזרות, והנה ניגש אלינו איש אחד ואמר דבר מה בערבית. לאחר כמה נסיונות שווא להבין זה את זה הצביע האיש על העמוד הנכון בסידור וחזר אל מקומו. אחרי התפילה שב האיש וניסה להידבר אתנו, ולבסוף, בסיוען של עברית רצוצה וכמה מילים באנגלית ותנועות ידיים, הצלחנו להבין שהוא מבקש להזמין אותנו אל ביתו לסעודת החג!

לעולם לא אשכח את מראהו של שולחן החג. על גבי מפה לבנה גדולה הונחו לקישוט פרות טרופיים וירקות בשפע, מסוגים שלא ראיתי מעודי, וחזותם מעוררת תיאבון כל-כך עד שהתאוותי לטעום מכל אחד ואחד מהם. כשהסכנתי עם מראה השולחן השגחתי שהגברים יושבים בטרקלין, ומן המטבח עלו קולותיהן וצחקוקיהן של הנשים, שהתעסקו שם בהכנת הארוחה. מפעם לפעם היתה אחת הנשים או הנערות מעזה להציץ מבעד למחיצת החרוזים שהפרידה בין המטבח לטרקלין ולשלוח מבט סקרני אל שני האורחים לובשי המדים.

שעות רבות ישבנו על רצפת הטרקלין המרופדת מרבדים וכריות ושוחחנו עם הגברים. עם הזמן נעשתה התקשורת קלה וזורמת יותר, ואנו למדנו לשלב ולערבב מילים מכל הלשונות שידענו. דיברנו על המלחמה, על התקווה שתקום מדינה ליהודים ועל השווה והשונה בין עדותינו ומנהגינו. נסחפנו בשיחה הזאת עד שעה מאוחרת, ואני התחלתי לחשוש שמא ניקלע לצרה כשנחזור אל המחנה מאוחר ממה שהותר לנו. אבל למרבה המזל שבנו אל אוהלינו בשלום ואיש לא השגיח באיחור.

בערב ההוא נקשר קשר אמיץ בינינו ובין אותה משפחה נפלאה. למרות ההבדלים במנהגינו ובביטויי הדתיים הרגשנו בביתם נינוחים ורצויים ונתנו בהם אמון מיידי ושלם. באותו הערב לא הזכרנו את תוכניותינו לערוק מן הצבא ולהגיע לארץ ישראל, אבל מן הסתם עמדו בני המשפחה על כוונותינו.

למחרת היום סעדנו שוב סעודה נהדרת על שולחנה של אותה משפחה, והפעם סיפרנו להם על שאיפתנו לחדש את חיינו בארץ ישראל. עוד סיפרנו להם שאדם קיבל צו להתייצב בבגדד לתפקיד מתורגמן צבאי, ודומה שזו הזדמנות מצוינת לשנינו לעזוב את המחנה ולנסוע אל פנים הארץ. נזקקנו לכרטיס נסיעה ברכבת בשבילי, וביקשנו לתכנן תוכנית לשוב ולהיפגש זה עם זה אי-שם בבגדד וליצור קשר עם המחותרת היהודית במקום. ידידינו הסכימו לעזור לנו והפגישו אותנו עם סוחר יהודי אחד, שעמד לצאת לבגדד לרגל עסקיו. הסוחר ניאות לקנות לי כרטיס לרכבת ואף להשגיח עלי כל זמן הנסיעה ולמנוע כמיטב יכולתו כל צרה לא

צפויה. לפי התוכנית נשוב וניפגש כולנו בחצר בית-המלון שלו בבגדד, ושם נטכס עצה על הצעד הבא.

ביום המיועד יצאתי מאוהלי במחנה מתוך ידיעה שלא אשוב אליו עוד. הגעתי בשלום אל בית המשפחה היהודית, והם הלבישו אותי בבגדי איכר ערבי עני - חולצה ישנה, מכנסיים תפוחים וסנדלים. הוחלט שאעמיד פנים שאני חירש ואילם, כדי למנוע תקלות בגלל חוסר ידיעת השפה והמנהגים. בעת הפרידה התאספה סביבי כל המשפחה, ואני נזכרתי בפרידה דומה במאקוב, שלוש שנים לפני כן. כולנו היינו נרגשים מאוד, ואף-על-פי שהיכרותנו נמשכה ימים אחדים בלבד התחבקנו ונישקנו זה את זה כבני משפחה ממש. אבי המשפחה החליק לידי שלוש מטבעות כסף, והסביר בקריצה שאלה נועדו לשמן את ידיהם של עושי הצרות, שכן בעירק מקובל על הכול שאין כמו שוחד לחלץ אדם כמעט מכל פורענות שבעולם.

הפור הוטל אפוא, ואין עוד דרך חזרה. עצם אי השיבה אל המחנה הוא בגדר שרפת גשרים, מעשה של ניתוק מן הצבא של אנדרס על הטוב והרע שבו. עמדתי בתחילתה של דרך חדשה, שבסופה אולי אגיע סוף-סוף לארץ ישראל, והייתי מבוהל ונפחד. לא זו בלבד שאני נוטש את מעמדי הבטוח בצבא אלא אני נכנס אל העולם האזרחי בתור יהודי המחופש לפלאח ערבי. באותם ימים חיו יהודי עירק בפחד מפני אלימותם האנטישמית של הערבים, ולא היה ספק בלבי שאם אתפס יהרגוני במקום. אבל לא נעלם ממני שגם היהודים המסייעים לי מסכנים את חייהם ומתגברים על פחדם, ועד היום עודני אסיר תודה להם מקרב לב על אומץ לבם ועל עזרתם הנדיבה.

מקור: דוד י' עזריאלי, צעד אחד לפנים, יד ושם, ירושלים 1999, עמ' 77 – 83.